

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, професора

ВАРТИЛЕЦЬКОЇ Інни Анатоліївни

на дисертацію МЕЛЬНИКА Олександра Олександровича

на тему «Кримінальна відповідальність за службове підроблення за законодавством України», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

На підставі вивчення дисертації та публікацій Олександра Олександровича Мельник, слід зазначити наступне.

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертація Мельника Олександра Олександровича на тему «Кримінальна відповідальність за службове підроблення за законодавством України» є актуальною на даний час, оскільки службове підроблення, як один із видів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, має суттєвий вплив на ефективність функціонування державного апарату та довіру громадян до органів влади. Службове підроблення залишається серйозною загрозою для правопорядку та ефективного управління, що вимагає комплексного підходу до розв'язання цієї проблеми. Це включає посилення відповідальності за такі дії, вдосконалення системи контролю та впровадження цифрових технологій, які зменшують ризик фальсифікацій і лише за умови системних змін можливо зменшити рівень цього правопорушення і зміцнити довіру громадян до органів влади.

Службове підроблення часто супроводжується іншими кримінальними правопорушеннями, такими як одержання неправомірної вигоди, зловживання владою чи службовим становищем і це створює загрозу для функціонування правової держави, оскільки підриває принципи законності, прозорості та справедливості, а дослідження механізмів кримінальної відповідальності за такі кримінальні правопорушення є важливим для вдосконалення правозастосовчої практики та підвищення ефективності боротьби з корупцією. Вивчення судової практики та проблем правозастосування дозволяє виявити прогалини в

законодавстві та запропонувати шляхи його вдосконалення і це особливо актуально в умовах економічної нестабільності та воєнного стану, коли ефективне державне управління та захист суспільних ресурсів є критично важливими. Крім того, у рамках євроінтеграційних процесів Україна зобов'язана забезпечувати високий рівень прозорості та підзвітності в державному управлінні, а дослідження кримінальної відповідальності за службове підроблення сприяє виконанню міжнародних зобов'язань, зокрема у сфері протидії корупції, що є важливим для подальшого розвитку правової системи.

Ключовим елементом службового підроблення є внесення посадовою особою завідомо неправдивих даних до офіційних документів або їх фальсифікація, що може включати підроблення звітів, реєстрів чи інших документів, які створюють ілюзію законності. Це не тільки порушує правовий порядок, а й призводить до суспільно небезпечних наслідків, таких як ухвалення неправомірних рішень, незаконне привласнення ресурсів чи порушення прав громадян.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на засадах доктрини кримінального права.

Автором застосовано різні наукові методи, зокрема, діалектичний метод використано при: співставленні норми закону про кримінальну відповідальність за службове підроблення із іншими нормами КК та КУпАП; з'ясуванні підстав кримінальної відповідальності за службове підроблення; історичний метод дає підставу з'ясувати встановлення та розвитку норми кримінального закону, яка встановлює відповідальність за службове підроблення, а також охарактеризовано попередні зміни до ст. 366 КК; системно-структурного методу застосовано при співставленні окремих ознак офіційного документа (його нормативного визначення) із ознаками складу службового підроблення; порівняльно-правовий метод використано для проведення компаративістського аналізу положень кримінального законодавства України з кримінальним законодавством зарубіжних країн за службове підроблення; догматичний метод нами застосовувався при аналізі нормативно-правових актів, їх проектів, встановлення недоліків та вироблення

пропозицій щодо вдосконалення правових норм, правозастосовної практики, оскільки його незастосування призвело б до невинувато розлого обсягу висвітлення більшості кримінально-правових понять; метафізичний метод застосовувався при з'ясуванні змісту окремих понять, які характеризують об'єктивні та суб'єктивні ознаки службового підроблення (документ, носій); методом індукції, встановлюється суть ознак офіційного документа та окреслення авторського бачення про визначення такого поняття, пропозиції щодо зміни нормативного визначення офіційного документа; метод дедукції застосовувався для виділення у суміжних службовому підробленню складах кримінальних правопорушень певних ознак та для вирішення проблем конкуренції правових норм. Емпіричною базою дослідження є офіційні статистичні дані стосовно облікованих кримінальних правопорушень загалом та службового підроблення зокрема, розпорядником яких є Офіс Генерального прокурора. Також емпіричну базу складають відомості Єдиного державного реєстру судових рішень, зокрема, щодо осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за службове підроблення, розпорядником яких є Державна судова адміністрація України. Застосування автором широкого спектру методів наукового пошуку позитивно вплинуло на глибину та всебічність обґрунтованості наукових положень, сформульованих автором висновків та запропонованих рекомендацій.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях. Дисертація за характером і змістом досліджених автором питань є однією з перших в Україні комплексною і системною науково-дослідною працею, що присвячена науковій розробці теоретичних та прикладних проблем формування й обґрунтування комплексного дослідження проблем кримінальної відповідальності за службове підроблення, що і обумовлюють актуальність обраної теми як для теорії кримінального права та кримінології, так і для правозастосовної й законодавчої практики.

Привертає увагу, запропоноване автором в дисертації на законодавчому рівні встановлення кримінальної відповідальності за службове підроблення не будь-якої інформації в офіційному документі, а тієї, яка підтверджує чи посвідчує певні події,

явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як докази у правозастосовчій діяльності.

Крім того, автором в роботі систематизовано правила конкуренції службового підроблення із конкуруючими та суміжними складами кримінальних правопорушень. Обґрунтовано автором необхідність уніфікації на рівні закону про кримінальну відповідальність понять, які використано законодавцем у формулюванні об'єктивної сторони суміжних та конкуруючих із службовим підробленням кримінальних правопорушень, що дозволить охоплювати такими складами кримінальних правопорушень будь-яких форм службового підроблення, а не деяких із них.

Позитивним моментом виступає авторське визначення поняття «офіційний документ», а саме запропоновано під офіційними документами у статтях 357 і 366 КК розуміти документи, що складаються, видаються, посвідчуються (або до яких вноситься інформація) уповноваженими службовими особами, а також іншими фізичними особами, яким нормативно-правовими актами надано право складати, видавати, посвідчувати документи (або вносити до них інформацію), вимог до форми і змісту яких передбачені нормативно-правовими актами, а наявна у них інформація підтверджує юридичні факти.

Достатньо аргументованою є пропозиція автора внести зміни до ч. 1 ст. 366 КК, а саме; «Складання, видача службовою особою завідомо неправдивого офіційного документа, внесення службовою особою до офіційного документа завідомо неправдивої інформації, інше підроблення офіційного документа, якщо таке внесення або підроблення стосується інформації в офіційному документі, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру, чи можливості використана як доказу у правозастосовчій діяльності».

Як зазначає автор зростання динаміки кількості службових підроблень, розміри покарань за конкуруючі та суміжні службовому підробленню кримінальні правопорушення дали підстави запропонувати авторський підхід зміни санкції за ст. 366 КК України (за основний склад службового підроблення збільшити покарання у

виді обмеження волі зі строку до трьох років на строк від трьох до шести років, передбачивши альтернативне основне покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років, а за кваліфікований склад службового підроблення підвищити верхню межу покарання у виді позбавлення волі до 6-ти років).

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає в: *науково-дослідній діяльності* – для подальшого вивчення кримінальної відповідальності за службове підроблення; *у законотворчій роботі* – під час підготовки змін до закону про кримінальну відповідальність у частині вдосконалення положень ст. 358, 366 КК, а також інших норм КК, необхідність уточнення положень яких обґрунтовано в дослідженні; *правозастосовній діяльності* – під час застосування органами досудового розслідування, прокуратури та суду норм КК про кримінальну відповідальність за службове підроблення, конкуруючих кримінальних правопорушень (довідка Департаменту нагляду за додержанням законів органами Державного бюро розслідувань Офісу Генерального прокурора від 25 серпня 2025 року); *науково-дослідній сфері* – під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проектів нормативно-правових актів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 року № 158-нд); *освітньому процесі* – як навчально-методичний матеріал для викладання таких дисциплін, як: «Кримінальне право. Особлива частина», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів правопорушень», «Актуальні питання застосування кримінального законодавства» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 року № 157-ОП).

Оцінка змісту дисертації. Дисертація Мельника Олександра Олександровича викладена державною мовою, побудована за класичною схемою і оформлена згідно існуючих вимог.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура є логічною та послідовною, що

дозволяє чітко простежити розвиток аргументації від теоретичних основ до практичних рекомендацій.

У *першому розділі* дисертації розглянуто теоретико-правові та методологічні засади встановлення кримінальної відповідальності за службове підроблення. Проаналізовано наукові праці українських дослідників у галузі кримінального права, присвячені службовому підробленню або дотичні до цієї теми. Виокремлено періоди розвитку законодавства про відповідальність за службове підроблення (приналежність України до складу Литви, Польщі, Речі Посполитої та автономії в складі Російської імперії; у складі Австрійської та Російської імперій; доба відновлення української державності; радянський період; період відновлення незалежності), за основу обрано наявність в історичних правових пам'ятках конкретних норм, які передбачали б відповідальність за службове підроблення. Встановлено автором, що недосконала законодавча техніка ранніх періодів розвитку законодавства знайшла своє продовження в несистемних змінах до сучасної норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за службове підроблення.

Проаналізовано кримінальне законодавство європейських країн, як Французька Республіка, Швейцарська Конфедерація та Королівство Іспанія, норми якого не лише встановлюють кримінальну відповідальність за службове підроблення, а й передбачають суворіші покарання, порівняно з українським кримінальним правом, за службове підроблення (наприклад, за окремі кваліфіковані склади службового підроблення французьке кримінальне право передбачає покарання у виді позбавлення волі строком до 15 років).

У *другому розділі* дисертації розглянуто об'єктивні та суб'єктивні ознаки службового підроблення. Узагальнено і доведено автором, що загальний та родовий об'єкти службового підроблення не потребують окремої розвідки в межах цього дослідження, загалом відповідають загальнокримінальному розумінню об'єкта кримінального правопорушення та частині відносин, які охороняються відповідною частиною закону про кримінальну відповідальність, натомість безпосереднім об'єктом службового підроблення запропоновано вважати визначений нормативно-

правовими актами порядок діяльності службових осіб, пов'язаний із застосуванням офіційних документів.

Акцентовано увагу автором на основних п'ятьох ознаках офіційного документа – предметі службового підроблення, нормативним джерелом закріплення яких є примітка до загального складу підроблення офіційних документів. Розглянуто класифікацію офіційних документів за критеріями, які мають правозастосовне значення (наприклад, наявність нормативної дефініції певного документа в нормі кримінального закону, нормативно визначений склад (обмеженість обсягу виду документів) певного виду офіційного документа, гриф секретності тощо). Автором обґрунтовано позицію про те, що офіційним документом як предметом службового підроблення необхідно вважати складений, виданий, посвідчений службовою особою документ (чи документ, до якого внесено інформацію службовою особою), який відповідає встановленим нормативно- правовими актами вимогам до його форми, змісту, а зафіксована в ньому інформація підтверджує юридичні факти або може бути доказом у правозастосовній діяльності. Висвітлено також авторське бачення нормативного визначення офіційного документа в примітці до ст. 358 Кримінального кодексу України, яке вирізняється чіткістю, лаконічністю та змістовністю, порівняно з наявними законодавчими положеннями та науковими позиціями з цього приводу.

Виокремлено чотири види альтернативних діянь, які утворюють об'єктивну сторону службового підроблення: складання завідомо неправдивих офіційних документів, видача завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів, кожне з яких схарактеризовано з огляду на зміст використаного законодавцем терміна в загальнонауковому, кримінально-правовому, зокрема правозастосовному, вимірах.

Увагу автора спрямовано на можливості кваліфікації діянь загального суб'єкта кримінального правопорушення як службового підроблення лише за співучасті у вчиненні службового підроблення. Окреслено суб'єктивну сторону службового підроблення, за наслідками чого (зокрема, з огляду на використане законодавцем

слово «завідомо» у тексті норми про службове підроблення) та підсумовано автором, що вчинення цього кримінального правопорушення передбачає вину у формі прямого умислу.

Родзинкою дослідження виступає, що автор на підставі здійсненої характеристики об'єктивних і суб'єктивних ознак службового підроблення запропоновано змінити диспозицію статті кримінального закону про службове підроблення, основною метою чого є встановлення кримінальної відповідальності за службове підроблення не будь-якої інформації в офіційному документі, а лише тієї, яка підтверджує чи посвідчує юридичні факти, які можуть спричинити наслідки правового характеру, чи може бути використана як докази в правозастосовній діяльності.

Крім того, автором розглянуто кваліфікований склад службового підроблення, акцентовано на проблемах у правозастосовній практиці щодо встановлення причинового зв'язку між службовим підробленням і його наслідками (пов'язаних, зокрема, з необхідність встановлення його безпосередності, прямоти). Висловлено альтернативну позицію щодо кримінально-правової кваліфікації сукупності кваліфікованого складу службового підроблення та інших кримінальних правопорушень з матеріальним складом (наприклад, ухилень від сплати податків), що полягає в можливості в таких випадках кваліфікації діянь за ч. 2 ст. 366 Кримінального кодексу України.

Позитивним моментом виступає запропоновано автором, що тяжкими наслідками службового підроблення вважати кваліфікуючу ознаку складу цього кримінального правопорушення, що полягає в спричиненні державі, територіальній громаді, юридичній або фізичній особі матеріальної шкоди у визначеному п. 4 примітки до ст. 364 Кримінального кодексу України розмірі.

Зазначено, що безсистемність змін до ст. 366 Кримінального кодексу України й інших норм відповідного розділу кримінального закону потягло за собою відсутність нормативного встановлення в п. 3, 4 примітки до ст. 364 Кримінального кодексу України «потерпілих» у кримінально-правовому розумінні осіб, тобто того, кому ж мають бути заподіяні тяжкі наслідки. Висловлено автором позицію, що тяжкі

наслідки як обтяжуюча покарання обставина можуть бути враховані у кваліфікованому складі службового підроблення, якщо вони виявляються в іншій, ніж матеріальна, формі. Крім того, запропоновано доповнити службове підроблення новими кваліфікуючими ознаками, а саме повторно та за попередньою групою осіб, що узгодило б цю спеціальну норму із загальною.

У розділі третьому дисертації автором виокремлено кримінальні правопорушення, що конкурують зі службовим підробленням та, які відповідно до застосованих під час подолання конкуренції між ними правил запропоновано класифікувати на групи співвідношення: 1) конкуренція загальної (ст. 358) і спеціальної (ст. 366) норми; 2) конкуренція частини (ст. 366) і цілого (ст. 409, 371, 372); 3) конкуренція спеціальних норм Кримінального кодексу України.

За темою дисертації опубліковано 7 праць, зокрема чотири статті у фахових виданнях, три тези доповідей, що відповідає вимогам до отримання доктора філософії.

Таким чином, дисертація Мельник Олександр Олександрович на тему «Кримінальна відповідальність за службове підроблення за законодавством України» відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Мельника Олександра Олександровича на тему «Кримінальна відповідальність за службове підроблення за законодавством України», водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Автор в дисертації приділив увагу з'ясування норм кримінального права іноземних країн в частині регулювання відповідальності за службове підроблення із урахуванням висвітлення законодавства країн романо-германської та англосаксонської правової системи, але необхідно було розширити компаративний аналіз, додавши країни ЄС з подібними проблемами (наприклад, Італію чи Румунію), для кращої аргументації пропозицій, оскільки детальніший розгляд міг би збагатити дослідження.

2. У вступі згадується вплив воєнного стану на актуальність теми, але в основній частині дисертації не окреслено яким чином воєнні умови впливають на вчинення таких правопорушень чи їх кваліфікацію, оскільки це могло б додати практичної цінності дослідженню, враховуючи сучасні реалії України.

3. У дисертації автору доцільно було більше уваги приділити порівняльному аналізу положень чинного Кримінального кодексу з відповідними нормами проєкту нового Кримінального кодексу України, оскільки дискусія з пропозиціями Робочої групи з реформи КК поверхова.

Ці зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку, а лише вказують на можливі напрями для подальшого вдосконалення, а також можуть бути враховані у подальших наукових дослідженнях проблематики дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. При вивченні як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, які передбачені для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Дисертаційна робота *Мельника Олександра Олександровича* є самостійно виконаною науковою працею, систематизує знання про кримінальну відповідальність за службове підроблення, аналіз пропонує нові підходи до класифікації та кваліфікації цього кримінального правопорушення, аналіз іноземного досвіду, уніфікації термінології та врахування сучасних викликів цифровізації, а також містить практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавства.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. На підставі вищенаведеного вважаю, що дисертація **Мельника Олександра Олександровича** на тему: «Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми»: за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право»; є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею, що містить науково обґрунтовані результати проведених автором досліджень, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має значення для юридичної науки; відповідає вимогам, визначеним Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 261 (із змінами), а також наказу МОН від 12.01.2017 № 40 щодо оформлення дисертації.

Дисертант Мельник Олександр Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за обраною спеціальністю.

Рецензент:

**професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор**

Інна ВАРТИЛЕЦЬКА

Підпис Інни Вартилецької «ЗАСВІДЧУЮ»
Заступник начальника
відділу кадрового забезпечення НАВС
майор поліції

Борис Дубина